

4. Загайкевич М. Музичне життя Західної України другої половини ХІХ ст. / Марія Петрівна Загайкевич. – Київ: Вид-во Академії Наук УРСР, 1960. – 191 с.
5. (...ій). О потребі набожних пісней в малорускім язиці // Галицький Сіон. – Т. 3. – Ч. 4. – 1882. – С. 437-439.
6. Кияновська Л. Стильова еволюція галицької музичної культури ХІХ – ХХ ст. / Любов Олександрівна Кияновська. – Тернопіль: Астон, 2000. – 340 с.
7. Книжочка мисійна. – Ч. 11-12. – 1898.
8. Книжочка мисійна. – Ч. 11. – 1903.
9. Книжочка мисійна. – Ч. 3. – 1904.
10. Книжочка мисійна. – Ч. 5. – 1904.
11. Книжочка мисійна. – Ч. 3-4. – 1906.
12. Книжочка мисійна. – Ч. 7-8. – 1906.
13. Кушнір А. Отець Лев Джулинський – громадський діяч і меценат / Кушнір Антін, Васильєв Марта // Український родовід. Матеріали ІІ міжобласної генеалогічної конференції. – Львів, 2003. – С. 288-292.
14. Лапшин. – <http://www.uk.wikipedia.org>.
15. О пісняхъ церковно-народнихъ // Посланникъ. – Ч. 1. – 1889. – 1 квітня.
16. Паславський І. Українська інтелігенція і церковна традиція / Іван Паславський. – Львів: Логос, 1993. – 36 с.
17. Пашук А. Українська церква і незалежність України / Андрій Пашук. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2003. – 288 с.
18. Передирій В. Джулинський Лев / В. Передирій // Українська журналістика в іменах / Ред. М. Романюк. – Вип. 11. – Львів, 2004. – С. 123-124.
19. Сніцарчук Л. Українська преса 1812-1890 рр. – «достойне свідоцтво культурної та народної свідомости» / Л. Сніцарчук // Українська преса в Україні та світі ХІХ – ХХ ст. – Львів, 2007. – С. 57-106.

УДК 78.02 (477)

Т. М. ЛАЗУРКЕВИЧ

СУЧАСНА ІНТЕГРАЦІЯ ХАРКІВСЬКОЇ БАНДУРИ ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ АКАДЕМІЧНОГО КОБЗАРСЬКОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

У статті розглядається сучасний процес відродження в Україні бандури харківського типу і виконавської школи Гната Хоткевича. Автор висвітлює хронологічні етапи і наводить приклади творчої діяльності ентузіастів цього процесу, які спричиняються до удосконалення харківської бандури як інструмента і відповідного напрямку бандурного мистецтва.

Ключові слова: харківська бандура, виконавство, відродження, спосіб гри, бандуристи.

Т. М. ЛАЗУРКЕВИЧ

СОВРЕМЕННАЯ ИНТЕГРАЦИЯ ХАРЬКОВСКОЙ БАНДУРЫ КАК ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ РАЗВИТИЯ АКАДЕМИЧЕСКОГО КОБЗАРСКОГО ИСКУССТВА УКРАИНЫ

В статье рассматривается современный процесс возрождения в Украине харьковской бандуры, а также исполнительской школы Гната Хоткевича. Автор освещает хронологические этапы и приводит примеры творческой деятельности энтузиастов этого процесса, которые способствуют усовершенствованию харьковской бандуры как инструмента и соответственного направления бандурного искусства.

Ключевые слова: харьковская бандура, исполнительство, возрождение, способ игры, бандуристи.

THE PRESENT-DAY INTEGRATION OF KHARKIV STYLE BANDURA AS A FACTOR OF ACADEMICAL BANDURA ART'S DEVELOPMENT IN UKRAINE

In this article the current renaissance process of the kharkiv style bandura and the Gnat Khotkevych School of execution in Ukraine is considered. The author enlightens the chronological periods and the examples of this process inspirer's creative activity. They occasion the improvement of the kharkiv style bandura and that direction of the bandura art.

Key words: kharkive style bandura, execution, renaissance, playing method, badura-players.

Основоположником професійного бандурного мистецтва є визначний український композитор, письменник, драматург, етнограф та бандурист Гнат Хоткевич (1877–1938 рр.), який своєю працею і талантом засвідчив: «Я дав цілу нову галузь мистецтва – це кобзарське мистецтво. Я підвів під нього науковий фундамент і від сліпецького примітиву довів до границь справжнього мистецтва» [12].

На початку ХХ століття в Україні побутувало кілька різновидів кобзарського музикування, які вирізнялися характерними особливостями регіональних виконавських шкіл того часу. Станіслав Людкевич у своїй статті «Відродження бандури», яка була опублікована у 1906 році, писав: «Спосіб орудування інструментом є в різних губерніях України різний. Найпримітивніший спосіб гри мають кобзарі з Чернігівщини, які ставлять бандуру до себе кантом резонатора та, держачи одною рукою ручку (гриф – прим. автора), грають двома пальцями другої руки. *Найлучше* розвинули спосіб гри на бандурі кобзарі з Харківщини, які ставлять бандуру на колінах рівнобіжно спідняком до себе, ручкою догори та грають обома руками з двох протилежних боків інструмента. Посереднє місце займають кобзарі полтавські, що ставлять бандуру боком, причім ліва рука лиш від часу до часу виручає другу» [4, с. 183, курсив автора].

Гнат Хоткевич вдосконалив власне цей, «найлучший» (за визначенням Людкевича) зінківський спосіб гри на бандурі, який використовували слобожанські кобзарі, давши поштовх для професійного розвитку бандури як інструмента і бандурного мистецтва загалом.

В силу відомих історичних та політичних обставин школа Гната Хоткевича, яка отримала назву харківської, під час тоталітарного режиму в Радянській Україні була несправедливо заборонена і зневажена ідеологічною парадигмою «нового народного мистецтва», а представники і популяризатори цієї школи якщо не емігрували, то зазнали репресій або були фізично знищені, як, зрештою, і сам її фундатор.

Натомість чернігівська (або за іншою класифікацією київська) бандурна школа у ті часи отримала змогу розвиватися, прогресувати і набула широкого розповсюдження. Зрештою, завдяки великій когорті подвижників, майстрів-конструкторів, композиторів, педагогів та виконавців бандура київського типу сьогодні займає гідне їй місце серед давно сформованих академічних музичних інструментів.

Деякими сміливими фахівцями кобзарського мистецтва в середині минулого століття все ж таки були здійснені спроби відновити і бандуру харківського типу. Іван Скляр, Перекоп Іванов та Андрій Омельченко професійно обґрунтовували необхідність своїх намагань, констатуючи унікальні риси та специфічні ознаки харківської виконавської школи та відповідних музичних інструментів. І. Скляр у своїй праці «Київсько-харківська бандура», опосередковано погоджуючись з відомими твердженнями Хоткевича, об'єктивно визнає універсальність харківських бандур: «Фактура викладу при зінківському способі є досить близькою до фортепіанної, тобто може бути як гомофонно-гармонічною, так і поліфонічною. Отже, на старих діатонічних бандурах можна було грати обома способами – і чернігівським, і зінківським (харківським – прим. автора)» [11, с. 4].

На жаль, як тоді, так і тепер навіть в середовищі визнаних авторитетів академічного бандурного мистецтва знаходяться консерватори-скептики, які, апоріорі ігноруючи харківську виконавську школу, відверто демонструють своє зневажливе ставлення до складного процесу її відродження.

Актуальні проблеми, пов'язані з відновленням в Україні бандури харківського типу, її інтегрування у систему професійної освіти, а також принципи мирного, толерантного і взаємодоповнюючого співіснування кількох виконавських шкіл належать до важливих чинників розвитку та професійного збагачення сучасного бандурного мистецтва в процесі національно-культурного та духовного становлення української державності.

У працях А. Омельченка [10], Л. Мандзюк, Б. Стандари [5; 6], А. Горняткевича [1], В. Мішалова [7; 8; 9], Т. Лазуркевича [3] аналізувались деякі аспекти окресленої проблематики, і все ж сьогодні залишається невирішеною ціла низка питань, пов'язаних з нею.

Мета статті – простежити хронологічні етапи та висвітлити певні передумови сучасного процесу відродження в Україні харківської бандури, а також визначити деякі характерні особливості її професійної інтеграції.

Цікаво, що новітній ренесанс харківської бандури розпочався не у її «генетичній» колисці – на Слобожанщині, а в Галичині, у древньому Львові.

Професор тодішньої консерваторії, а нині Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка, заслужений діяч мистецтв України Василь Герасименко, який сам є автором понад сорока моделей бандур, впродовж значної частини своєї творчої діяльності досить обережно ставився до можливості відродження в Україні харківської бандури та відповідного способу гри, вважаючи перспективним розвиток і вдосконалення інструментів київського типу. Але кілька подій, які трапилися у 1989 році, суттєво послабили категоричність його особистого переконання.

У травні цього року Василь Явтухович отримав у подарунок від Раїси Кузьменко з Чернівців аудіоальбом, який складався з двох довгограючих платівок «О, думи мої. Пам'яті бандуриста З. Штокалка», виданих фірмою «Сурма» в Нью-Йорку ще у 1970 році. Звукзаписи кобзарських дум, історичних пісень та інструментальних п'єс у виконанні відомого в діаспорі бандуриста Зіновія Штокалка глибоко вразили львівського професора. Діатонічна бандура харківського типу звучала у руках заокеанського віртуоза, наче цілий оркестр. А трохи згодом до Львова з концертним виступом приїхали солісти Детройтської капели бандуристів – Віктор Мішалов та Юліан Китастих, які демонстрували на своїх харківських бандурах неабияку майстерність. Слухаючи їхню гру, Герасименко все більше зацікавлювався і захоплювався колоритом бандури такого типу. Та матеріалізувати щойно народжену під впливом яскравих вражень мрію професора допоміг цікавий збіг обставин.

Наприкінці червня 1989 року автор статті, тоді ще абітурієнт, інтенсивно готуючись до вступу у Львівську консерваторію, «переграв» праву руку. Активне і посилене лікування давало лише тимчасові результати – руці був потрібний максимальний спокій. Увесь перший семестр, з великим розумінням ставлячись до цієї непростої ситуації, В. Я. Герасименко оберігав свого нового студента від складних виконавських навантажень, формуючи його обов'язковий репертуар із зовсім легких технічно і прозорих фактурно музичних творів. Та все ж прикра проблема довго не хотіла відступати, посилюючи депресію і зневіру автора у особистих мистецьких перспективах.

Весною 1990-го року виснажливим психологічним випробуванням прийшов кінець. Саме тоді повернувся зі Сполучених Штатів Америки з концертного турне заслужений артист України Остап Стахів і привіз до Львова діатонічну бандуру харківського типу конструкції канадського майстра Біла Ветсала. Знаючи зростаюче зацікавлення Герасименка і його студента таким типом бандури, Стахів погодився на деякий час залишити цей інструмент у майстерні професора. Василь Явтухович і автор зрозуміли, що це був унікальний шанс вийти з тієї неприємної ситуації, яка склалася з «переграною» правою рукою, і вирішили: поки та загойється і одужає, вправлятися на Остаповій харківській бандурі лівою рукою.

Перед автором відкрилися нові обрії та можливості! «Харків'янка» розвіяла усіляку зневіру і сумніви, з'явилось натхнення і впевненість у правильності обраного шляху. Вправи для лівої руки видумувались блискавично, постановка і спосіб гри емпірично вкладалися у звичку на підставі численних переглядів відеозапису виступів Віктора Мішалова та Юліана Китастого. Оскільки жодної відповідної нотної літератури на той час у Львові ще не було, авторові довелося розшифрувати репертуар Зіновія Штокалка з вищезгаданих платівок

В. Герасименка. Поступово, у відповідності до сучасних норм музично-етнографічної документації було зроблено нотації чотирьох дум та двох інструментальних творів. А тим часом права рука почала одужувати і отримувати дозовані навантаження, розбираючи у парі з лівою на харківській бандурі новий репертуар.

Опановуючи незвичний музичний інструмент, автор почав komponувати власні етюди та невеличкі п'єси для бандури харківського типу, апробовуючи їх на технічних заліках та академконцертах з фаху.

Так, здавалось би, прикрий клопіт в результаті спричинився до позитивних і доленосних наслідків.

У червні 1991-го року в Україні відбувалося велике концертне турне Детройтської капели бандуристів імені Тараса Шевченка (США) під керівництвом маестро Володимира Колесника. Як відомо, капеляни грали на бандурах харківського типу конструкції братів Гончаренків. 21 червня переповнений глядачами зал Львівського театру опери і балету імені І. Франка довго не відпускав побратимів з діаспори після їхнього гомового співу.

Наступного дня в малому залі консерваторії В. Герасименко влаштував творчу зустріч учасників капели зі студентами та викладачами кафедри українських народних інструментів, яку професор очолював у цей час. Наприкінці цієї зустрічі автор статті, тоді ще студент другого курсу, виконав для гостей «Думу про Козака Голоту» з репертуару З. Штокалка на харківській бандурі Біла Ветсала. Для капелян це була повна несподіванка, адже вони зовсім не сподівалися побачити паростки воскреслої харківської Хоткевичівської школи саме тут, у Львові. Вражені почутим присутні, не приховуючи емоцій радості, стоячи вітали Герасименка та його учня.

Саме цей перший публічний концертний виступ можна вважати початком новітнього етапу відродження в Україні бандури харківського типу.

Трохи згодом захоплення цим дивовижним інструментом поширилось на інших студентів Василя Явтуховича. Влітку 1992-го року Герасименко починає розробку і власноручне виготовлення своєї першої діатонічної харківської бандури з індивідуальними перемикачами. Паралельно майстер працює над створенням хроматичної бандури харківського типу, і вже весною 1993-го троє його студентів були «озброєні» новими інструментами. Хлопці вдосконалювали свою майстерність, поповнюючи власний репертуар існуючими нотаціями творів З. Штокалка, Г. Хоткевича і здійснюючи переклади цікавих гітарних та арфових музичних творів. Окрім того, великою методичною допомогою для нас став виданий у 1992 році Андрієм Горняткевичем «Кобзарський підручник» Зіновія Штокалка, де було вміщено достатньо навчального матеріалу.

З 20 по 29 квітня 1993 року у Києві відбувався перший (і єдиний у такому форматі) Міжнародний конкурс бандуристів імені Гната Хоткевича. Харківську бандуру на цьому високому форумі кобзарського мистецтва представляли троє вихованців професора В. Я. Герасименка: автор статті, Роман Антонюк та Олег Созанський. Сюрпризом і відкриттям всеукраїнського масштабу стали на конкурсі прогресивні напрацювання молодих львів'ян і їхнього наставника. До сліз була зворушена донька Хоткевича Галина Гнатівна, яка прибула з Франції як член журі, побачивши нарешті тут прототип батькової бандури і слухаючи його композиції у виконанні «Герасименківських хлопців». Виборовши звання лауреата, автор на заключному концерті конкурсу, який відбувся у Київському театрі опери і балету імені Т. Г. Шевченка, заграє на харківській бандурі один з найкращих творів Гната Хоткевича – музичний малюнок «Невільничий ринок у Кафі».

Одразу після цього конкурсу бандура харківського типу, пропагована львівськими бандуристами, зазвучала на різних сценічних майданчиках України і зарубіжжя.

Наступного року відбулося перше всеукраїнське концертне турне новоствореного дуету «Бандурна розмова» у складі Тараса Лазуркевича та Олега Созанського з програмою «Дзвени, непорочна утіхо», яка була присвячена пам'яті Гната Хоткевича і утверджувала сучасний етап відродження забутої в Україні харківської бандури та способу гри на ній.

Восени 1994 року дует «Бандурна розмова» презентував бандури харківського типу конструкції В.Герасименка на першому Міжнародному фестивалі «Дні бандурної музики» у м. Перемишлі (Польща).

Цього ж року автор записав і видав свій перший «історичний» аудіоальбом «І прадіди в струнах бандури живуть», до якого увійшли твори, виконані на харківській бандурі: думи, канти, псалми, історичні пісні та дві інструментальні п'єси.

Влітку 1995 року Олег Созанський видав свою сольну аудіокасету під назвою «Байда», яка складалася переважно з творів епічного жанру, заграних на бандурі харківського типу. З нею ж через кілька місяців Олег став переможцем Міжнародного конкурсу ім. С.Людкевича у Торонто (Канада).

Наслідуючи приклад львів'ян, відновленням Хоткевичівської школи зацікавлюються у Тернополі, Києві та самому Харкові. На батьківщині славетного композитора створюються гуртки шанувальників харківської бандури, облаштовується садиба-музей Гната Хоткевича у селищі Високому Харківської області, здійснюються спроби ознайомлення з інструментами такого типу у музичних школах та у Харківському державному університеті мистецтв імені І. П. Котляревського. Палкі ентузіасти цієї справи Петро Черемський, Любов Мандзюк, Богдана Стандара та ін. – купують у тернопільського майстра Євгена Пташкіна три експериментальні харківські бандури для того, щоб учні та студенти могли їх опанувати. У 1996 році у Харкові було зареєстровано Фонд національно-культурних ініціатив імені Гната Хоткевича, серед засновників якого були Петро Григорович Черемський та Галина Гнатівна Хоткевич. Згодом Фонд почне друкувати чимало публікацій, які безпосередньо стосуватимуться харківської бандури.

Приблизно в середині 90-их років ХХ століття активний процес відновлення забутого способу гри на інструментах харківського типу здобуває визнання у колах науковців і дослідників бандурного мистецтва. Зокрема на всеукраїнській науково-практичній конференції «Українське кобзарство в музичному світі: традиції і сучасність», що проходила в Києві восени 1997 року, великий прихильник традиційного кобзарства Володимир Кушпет у своїй доповіді виокремлює аж шість напрямків сучасного бандурного виконавства, а саме:

1. Виконавська «харківська школа бандуристів» Гната Хоткевича.
2. «Музично-епічний монотеатр» Зіновія Штокалка.
3. «Авторська пісня».
4. «Народна школа традиційного музикування» Георгія Ткаченка.
5. «Хорові та ансамблеві колективи бандуристів».
6. «Академічно-виконавська школа» Сергія Баштана [2].

Як бачимо, результати творчих напрацювань популяризаторів харківської бандури заслугоували у класифікації дослідника аж двох позицій.

З кожним роком процес поширення і утвердження харківської бандури і притаманного способу гри набирає все більших масштабів.

Влітку 1999-го року в усіх обласних центрах Західної України і в Києві відбулися концерти експромт-тріо у складі Віктора Мішалова, Тараса Лазуркевича та Олега Созанського, які були приурочені 90-річчю видання першого підручника гри на бандурі Гнатом Хоткевичем у Львові 1909 року. Бандуристи презентували цікаву, динамічну концертну програму, основу якої складала твори, виконані на харківських бандурах.

У квітні 2000 року в Торонто (Канада) був проведений Міжнародний фестиваль і науково-практична конференція «Бандура 2000», куди приїхали майстри та відомі виконавці з цілого світу. Професор Василь Герасименко представляв там свою нову, власноруч виготовлену хроматичну харківську бандуру із загальним механізмом зміни тональностей. Переваги цього інструмента практично демонстрував автор статті на гала-концерті фестивалю. Слід зазначити, що згадана модель бандури значно полегшувала виконання як традиційного кобзарського репертуару, так і перекладів музичних творів світової класики.

Тут варто зауважити, що подвижницька діяльність Герасименка у царині виготовлення нових бандур харківського типу була б набагато продуктивнішою, якби не п'ятнадцятилітня

епопея долання ним штучних бюрократичних перепон у справі приватизації його творчої майстерні. Але це тема окремої оглядової статті.

Наступний творчий злет конструкторсько-винахідницької думки В.Герасименка зумовив появу у 2002 році еволюційно нового інструмента – бандури харківського типу з неповторними акустичними властивостями та художньо-виразовими можливостями.

Саме на цій бандурі почав навчатися (і грає дотепер) талановитий студент Василя Явтуховича – Дмитро Губ'як. Опираючись на досвід і здобутки своїх попередників, Дмитро здійснив переклади для «харків'янки» і ввів у свій репертуар чимало творів світової класики. Майстерність цього молодого бандуриста належним чином оцінили на багатьох конкурсах та фестивалях.

Професор В. Я. Герасименко прищепив любов до бандури харківського типу ще багатьом своїм студентам. У різний час цей інструмент опановували Богдан Ховзун, Тарас Капшій, Віктор Рубай, Тарас Сайко, Олександр Притолок, Максим Чумко, Богодар Баглай та Олександр Жатковський.

До процесу сучасної стадії відродження харківської бандури в Україні приклалися своєю жертвовною працею і визначні діячі культури української діаспори. Це Андрій Горняткевич, Микола Досінчук-Чорний, Олег Махлай, Петро і Ніла Деряжні, Юліан Китастих та Віктор Мішалов. Останній, на нашу думку, в окресленому напрямку доклав чи не найбільше зусиль, що аж ніяк не принижує досягнення його заокеанських побратимів.

Вже будучи заслуженим артистом України, маючи у своєму доробку з десяток записаних компакт-дисків, тисячі концертних виступів у різних куточках планети і очолюючи капелу бандуристів у Торонто, Віктор Мішалов не став просто спостерігати за долею відновлення на своїй історичній батьківщині бандури харківського типу, а щедро засіяв плоди своєї невтомної праці на цій спраглий мистецькій ниві. З-під його пера виходять актуальні тематичні статті, обробки і аранжування ряду музичних творів для харківської бандури. Він оптимізує процес удосконалення і виробництва інструментів такого типу на Львівській фабриці музичних інструментів «Трембіта» і паралельно у Канаді вже згаданим вище Білом Ветсалом. Деякі бандури, зроблені цим майстром, Мішалов пересилає з Торонто в Україну (на одній з них грає голова Національної спілки кобзарів, народний артист України, професор Володимир Єсипок).

Знаменною подією для цілого бандурного мистецтва стає успішний захист дисертаційного дослідження Віктора Мішалова на тему: «Культурно-мистецькі аспекти генези і розвитку виконавства на харківській бандурі», подану на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури, який відбувся 20 лютого 2009 року у Харківській державній академії культури. Цей етап ще впевненіше закріпив безповоротний і легітимний процес повернення в Україну з діаспори харківської бандури і способу гри на ній.

В. Мішалов організовує і проводить семінари, присвячені харківському способу гри, і, врешті, як постійний член журі Міжнародного конкурсу виконавців на народних інструментах імені Гната Хоткевича привозить до Харкова у листопаді 2010 року для участі у п'ятому конкурсі свого учня Бориса Остапенка з новою харківською бандурою конструкції Б. Ветсала.

У співпраці з Костянтином Черемським Віктор Мішалов ініціює й організовує видавництво цілої низки книг, покликаних підтримати розвиток і становлення виконавської школи Гната Хоткевича.

Відтак, харківським Фондом національно-культурних ініціатив імені Гната Хоткевича опубліковано такі вагомні праці фундатора професійного кобзарського мистецтва, як «Бандура та її можливості» (2007 р.), «Твори для харківської бандури» (2007 р.), «Бандура та її репертуар» (2009 р.), «Вибрані твори для бандури» (2010 р.), «Бандура та її конструкція» (2010 р.). А ще в 2004 році в Харкові видавництвом «Глас» публікується «Підручник гри на бандурі» Гната Хоткевича.

Отже, як бачимо, від Львова до Харкова простягнувся символічний міст відродження харківської бандури в Україні. І хоч у цьому процесі ще немало невирішених питань на виконавсько-практичному, науково-теоретичному та навчально-методичному рівнях,

харківська школа як органічна частка багатогранного бандурного мистецтва тепер є знову відкритою і доступною для широких кіл шанувальників.

Наскільки б стрімкіше і переконливіше окреслювались всеохоплюючі перспективи цього мистецького поступу, якби процес професійної інтеграції бандури харківського типу опирався на державну підтримку і національну програму розвитку нашого унікального музичного інструмента.

Усвідомлюючи певний статистичний відтінок викладеного матеріалу, все ж наприкінці додамо, що автором статті готується до друку «Хрестоматія для харківської бандури», а з початком цього навчального року (2010-2011рр.) у Львівській середній спеціалізованій музичній школі-інтернаті імені Соломії Крушельницької на відділі народних інструментів, який автор очолоє, введено в навчальний план харківську бандуру як факультатив. Школа придбала відповідний хроматичний інструмент на музичній фабриці «Трембіта» і двоє (поки що) учнів-бандуристів Квітослава Созанська і Дмитро Голубничий – вже почали його опановувати.

Отже, лише завдяки діяльності когорта ентузіастів виконавська школа Гната Хоткевича і пропагована ним бандура гордо виходить з-за маргінесу музичної культури нашої держави, впевнено долає штучні перепони пострадянської інерційності та, незважаючи на перестороги деяких академічних метрів, здобуває в Україні все більше і більше послідовників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горняткевич А. Кобзарська слава Зіновія Штокалка / Андрій Горняткевич // Народна творчість та етнографія. – № 5-6. – К., 1994. – С. 70-72.
2. Кушпет В.Г. Традиційне кобзарство та нові концертні форми у мистецтві бандуристів / Володимир Кушпет // Тези до науково-практичної конференції: «Українське кобзарство в музичному світі: традиції і сучасність». – К., 1997. – С. 22-23.
3. Лазуркевич Т. Реставрація кобзарських дум і особливості їхньої нотації (на матеріалі репертуару Зіновія Штокалка) / Тарас Лазуркевич // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – Серія: Мистецтвознавство. – Тернопіль, 2006. – Вип. 1 (16). – С. 90-99.
4. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. Т.2. Упорядкування, редакція З. Штундер / Станіслав Людкевич. – Л.: «Дивосвіт», 2000. – 816 с.
5. Мандзюк Л., Стандара Б. Актуальність відродження Харківської бандури / Любов Мандзюк, Богдана Стандара // Традиції і сучасне в українській культурі. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю Гната Хоткевича. – Х., 2002. – С. 30-31.
6. Мандзюк Л., Стандара Б. Проблеми відродження Харківської бандури в Україні / Любов Мандзюк, Богдана Стандара // Традиція і національно-культурний поступ: [Збірник наукових праць]. – Х., 2005. – С. 165-170.
7. Мішалов В. Практичні поради до виконання творів Гната Хоткевича на бандурі харківського типу / Віктор Мішалов // Гнат Хоткевич. Твори для Харківської бандури. – Х.: ТО Ексклюзив. – 2007. – С.146-191.
8. Мішалов В. Гнат Хоткевич і конструкція бандури / Віктор Мішалов // Вісник Прикарпатського Університету. – Серія: Мистецтвознавство. – Вип. XII-XIII. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2008. – С.156-162.
9. Мішалов В. Культурно-мистецькі аспекти генези і розвитку виконавства на харківській бандурі: автореф. дис... канд. мистецтвознавства: 26.00.01 «Теорія та історія культури» / Віктор Мішалов. – Х.: ХДАК, 2009. – 19 с.
10. Омельченко А. Поєднання двох типів бандур і його значення для розвитку мистецтва бандуристів / Андрій Омельченко // Українське музикознавство, №3. – К., 1967. – С. 222-227.
11. Скляр І. Київсько-харківська бандура / Іван Скляр. – К.: Музична Україна. – 1971. – 115 с.
12. Хоткевич Г. Твори для харківської бандури / Гнат Хоткевич. – Х.: ТО Ексклюзив. – 2007. – 302 с.